

HANDELSRÅD RICHARD ZEINER-HENRIKSENS

LEVNETSLØP

Richard Zeiner-Henriksen var født 7. September 1878 i Christiania, som Oslo het den gang, som den mellomste av 3 brødre. Etter endt handelsskole reiste han allerede som 20-åring til Tyskland for å skaffe seg praksis. I et år arbeidet han 7 dager i uken uten lønn på et kontor for import av korn fra Russland, som på den tiden var Europas kornkammer. Da han skulle reise tilbake til Norge foreslo hans tyske sjef at han burde lære seg russisk og reise til Russland hvor det nå var så store muligheter, akkurat som i Amerika. Resultatet var at allerede i år 1900 reiste Zeiner-Henriksen til Russland og innlosjerte seg i en russisk familie i Moskva for å lære russisk. Han sier selv at det var et fryktelig slit med et sprog som var så annerledes; med andre skrifttegn (kyrillisk) og en komplisert grammatikk. Etter et år var han allikevel blitt ganske god og dermed økte selvsagt hans omgangskrets og hans muligheter til kontakt både med andre nasjoner og russere. Det var særlig en person som nå kom til å bety meget for ham, nemlig den norske direktør Hans Olsen. Han var direktør for utenlandsavdelingen i det store russiske oljeselskap Brødrene Nobel og gift med søster av den russiske administrerende direktør for selskapet. Dette firmaet var etablert allerede i 1879 av en svenske ved navn Emanuel Nobel – en slektning av den berømte Alfred Nobel. Han var kommet til Russland og hadde startet et mekanisk verksted der, som etterhånden vokste til store dimensjoner. En av grunnleggerens sønner i firmaet kom på en reise til Kaukasus og Persien omkring 1890 nærmest tilfeldig til stedet Baku ved det Kaspiske hav og ble oppmerksom på de svære forekomstene av jordolje i området og forsto at ved en forbedring av den usigelig primitive utvinningsmetode lå det her enorme muligheter for å skape et virkelig industri-eventyr. Ved tilbakekomsten til St. Petersburg utvidet så Brødrene Nobel virksomheten ved å starte en egen avdeling for oljevirkosomhet i Baku-området og med energi og kapital skaffet firmaet seg konsesjoner og store eiendommer og utviklet etter hvert virksomheten til oljeutvinning og raffinering av store dimensjoner.

Gjennom direktør Olsen fikk Zeiner-Henriksen i 1901 tilbud om stilling i konsernet Brødrene Nobel, nærmere bestemt avdelingen for tungoljer. Her arbeidet han nå i to år inntil han i 1903 ble tilbudt stillingen som intendant og personalsjef ved oljevirkosomheten i Baku. Dette skulle bli 3 dramatiske år i et område preget av omfattende utvikling under til dels primitive

forhold med kvelende hete, store avstander, stridende folkeslag, opptøyer og voldsomme oljebranner. Da var Zeiner-Henriksen 25 år gammel.

I 1906 forlot han Baku og reiste tilbake til St. Petersburg hvor hans gamle bekjent direktør Olsen tilbød ham stillingen som sekretær ved det nye norske generalkonsulat som nettopp var blitt åpnet i St. Petersburg. Direktør Olsen var nemlig etter 1905 blitt utnevnt til generalkonsul og ville gjerne ha Zeiner-Henriksen med seg. Stillingen ble imidlertid av kort varighet da Olsen bare et år senere reiste tilbake til Norge, hvor han, som sitt hjem i Oslo, bygget den store villa som i dag er den amerikanske ambassadørs embetsbolig.

Gjennom sitt arbeide i generalkonsulatet kom Zeiner-Henriksen nå i forbindelse med en rekke norske bedrifter og forretningsmenn som var interessert i det store russiske marked og ikke minst russisk trelast og da han sluttet som sekretær i generalkonsulatet etablerte han sitt eget firma for import og eksport. I løpet av de neste år vokste firmaet, og var etter 10 år, altså i 1917, av betydelige dimensjoner med avdelinger både i Oslo og New York.

Men nå skjedde det skjebnesvangre, som skulle forandre totalt, ikke bare Zeiner-Henriksens liv, men også livet og skjebnen for millioner på millioner av mennesker i hele verden fra 1917 til i dag – den russiske revolusjon!

Zeiner-Henriksen var selv i St. Petersburg i oktober og opplevet personlig både bolsjevikenes maktovertagelse med beskytningen av Vinterpaleet, avsetningen og arrestasjonen av Tsaren og hans familie og de lovløse tilstander med mord, ran og ødeleggelser som fulgte. Hans egen leilighet ble hjemsøkt og meget av hans eiendeler stjålet, men det værste var at hele hans firma, dets midler og lagre ble beslaglagt, uten noen betaling. Han skriver selv om dette: ”

” Personlig fikk jeg det første, ganske sviende smekk da jeg et par dager etter overrumplingsaksjonen i den Sibiriske Bank presenterte en sjekk på 100.000,- rubler, mottatt fra Admiralitetet i Archangelsk, som oppgjør for mine leveranser i sommerens løp. I vestibylen ble jeg møtt av et meget uttaltende kvinnemenneske, som ganske enkelt av slo min anmodning om å få beløpet utbetalt og med et skuldertrekk annonserte at banken var nasjonalisert. Først hadde jeg på tanke å sende sjekken opp til Archangelsk med en av mine funksjonærer, men da det viste seg at statsbanken også der var nasjonalisert måtte jeg bite i det sure eple og stikke papiret i lommen, håpende på en løsning når forholdene hadde stabilisert seg, som almenheten gikk ut fra som givet. Etter denne tragedie anmodet jeg vår legasjon om for sikkerhets skyld å forsegle mitt varelager, men det varte ikke lenge før disse segl ble fjernet og erstattet med de kommunistiske myndigheters konfiskasjons-ordre. -----

Å fortsette med å holde egen husholdning ble det så ikke tale om. Jeg rømnet min leilighet

og førte det gjenværende av mitt bohove over til kontoret, hvor jeg for en kortere tid holdt det gående i nogenlunde samarbeide med et par gjenværende funksjonærer, som jeg forsøkte å holde liv i til over nyåret. Selv var jeg jo mer eller mindre arbeidsløs og besluttet derfor å dra hjemover for å feire Julen hos mine i hjemlandet. En av konsulatmedlemmene overlot jeg å ta vare på mine eiendeler og holde meg underrettet om forholdenes utvikling, og så forlot jeg da – ribbet – mitt lovende arbeidsfelt. ”

Og det var ikke småbeløp Zeiner-Henriksen var ribbet for. I 1918 ble det opprettet en offentlig norsk kommisjon som fikk i oppgave å registrere alle norske krav som følge av de sovjetiske myndigheters konfiskasjon av norske midler, verdier og eiendommer i Russland. Kommisjonen het ” Centralkontoret for norske interesser i Russland ” Som følge av denne registrering ble det i 1924 utstedt en deklarasjon mellom ” Den kongelige norske Regjering og De Socialistiske Sovjetrepublikers Forbunds Regjering om at begge stater opretholder overfor hinanden sine egne og sine undersåtters og selskapers krav, både med hensyn til eiendom og rettigheter, og med hensyn til forpliktelser som påhviler de to parters nåværende og tidligere Regjeringer.” På tross av de klare uttalelser i denne deklarasjonen ble det fra norske myndigheters side aldri gjort noe som helst for å følge opp de krav de norske investorer hadde overfor Sovjetunionen for tap de hadde litt som følge av de sovjetiske ekspropriasjoner under og etter revolusjonen. Hos ” Centralkontoret for norske Interesser i Russland ” registrerte Zeiner-Henriksen personlige verdier tilsvarende 433.308,- norske kroner, som i dag ville representere over 10 millioner kroner. De samlede norske krav beløp seg til over 250 millioner kroner, som i dag ville representert omkring 10 milliarder kroner. Så tapet for alle var totalt !

I den kaotiske og farlige tiden umiddelbart etter revolusjonen var det mange av Zeiner-Henriksens russiske venner og forbindelser , aristokrater og næringslivsledere og intellektuelle, som ble forfulgt, arrestert, forsvant eller ble drept. Som utlending hadde Zeiner-Henriksen muligheter til å hjelpe noen av disse, først og fremst med mat, penger og klær og det fortsatte han med gjennom mange år når noen kom i vanskeligheter. Han var til og med istand til å hjelpe enkelte familier, som var forfulgt, ut av Sovjet – med stor fare for livet. Bl. Annet var han istand til å få en av direktørene for den nasjonaliserte Sibiriske Bank og hans familie hemmelig over grensen til Finland, så med sleder over det islagte Ålands-havet og om bord i et svensk marinefartøy, som lå ved iskanten for å evakuere svensker fra et Finland i kommunistisk borgerkrig . Flere andre skaffet han opphold i Oslo som emigranter på flukt fra en livsfarlig skjebne i Sovjet.

Hjemme i Norge giftet Zeiner-Henriksen seg i 1919 med Erica Wang fra Gjøvik, men de bodde i de neste 3 år for det meste i utlandet. Under Lenins to siste leveår, fra 1922 til 1924, gjennomførte de sovjetiske myndigheter en ny, mer liberal økonomisk politikk, som medførte at det igjen ble mulig å drive privat forretningsvirksomhet i Russland, til og med fra utenlandsk side. En del norske interessenter slo seg da sammen i et firma som het ” Petrograd Trading and Shipping Co. og som da skulle forhandle med de sovjetiske myndigheter om import og eksport. Med sitt brede kjennskap til russiske forhold og sitt flytende russisk ble Zeiner-Henriksen knyttet til dette selskap og flyttet i 1922 med sin familie til St. Petersburg, som nå var blitt omdøpt til Leningrad. Her fant Zeiner-Henriksen og hans familie nå en leilighet som de kom til å bebo i de neste 5 årene. Han beskriver den selv slik: ” En av fyrstefamilien Soltikovs medlemmer kunne imidlertid nu, da den gamle fyrstinde nylig var avgått ved døden, stille hennes private leilighet til disposisjon i det veldige pale ved Rumjanzeff-plassen mellom det store Marsfeltet og Troitski-broen over Nevaen. Den britiske ambassade var innkvartert i en del av paleet mot Nevaen, mens 3. etasje dominertes av de tidligere praktfulle festsaler – nu tomme og ledige. Privatene besto av 3 rom i 2. etasje, hvert 60 – 80 kvm. gulvflate, stor kjøkkenavdeling og tjenerværelser, samtlige fullt møblert og utstyrt med praktfulle marmorkamener. Riktignok hadde Museumsfondet lagt beslag i en del særlig verdifulle antikviteter, men disse skulle foreløpig bli i leiligheten, for en gang senere å overføres til museet. Med i leieforholdet fulgte også to av fyrstinnens kvinnelige tjenerpersonale, som fortsatt skulle bo i et eget apartement. Den gamle vaktmester Andrei skulle bistå oss etter behov med fyring og lignende og hans kone Natalia, en førsteklasses kokke, ville gjerne overta stillingen som husholderske, og til slutt kunne vår kjære Marie – av svensk herkomst – overta stillingen som vår stue- og barnepike i årene fremover. Huset hadde nr. 1 til Millionnaja-gaten. På sett og vis ble vi på denne måte et slags familie-sentrum for medlemmer og venner, som ofte besøkte oss og ved sitt hjertelige vesen skaffet oss megen hygge i årene fremover til 1927, da vi måtte tilbake til hjemlandet. ”

Denne perioden fra 1922 til 1927 ble for Zeiner-Henriksen en travel tid og det var nettopp nå hans interesse for russiske ikoner ble vakt for alvor. Situasjonen var jo den at med den kommunistiske revolusjon ble religiøst liv erklært for uønsket. ” Religion er opium for folket.” sa kommunistene. Resultatet var at den ortodokse kirke ble forfulgt på alle måter og hundretusener av prester, abbeder og biskoper ble forfulgt, arrestert, forvist og drept i utallige sovjetiske gulag eller ”arbeidsleire ” Kirker og klostre ble ødelagt eller brukt til lager, stall, verksted osv. og av antatt 250.000 ortodokse kirker i hele det enorme russiske område var det

etter revolusjonen hadde herjet i noen år bare omtrent 15.000 tilbake. Et av resultatene var selvsagt at mengder av de hundretusener av ikoner som hadde prydet disse kirkene og klostrene og ikke blitt ødelagt kom ut på markedet som salgsvare, hvilket aldri hadde hendt før. Det var nå Zeiner-Henriksen hadde det store hell, at han gjennom sin umiddelbare interesse for denne kirkelige kunsten kom i forbindelse med noen av de få spesialister på kunst-området russiske ikoner og kunne få ekspertise og hjelp til å finne frem til de ikoner som kvalitetsmessig var av betydning. Forholdet var nemlig merkelig nok at det vitenskapelige studium og vurdering av ikoner var av forholdsvis ny dato. Gjennom århundrene var det jo ikonenes religiøse betydning som hadde interesse. De var jo verken museums-gjenstander eller salgsvare. Men etterhånden våknet interessen for disse ikonenes kunstneriske verdi og betydning og det ble utviklet et avansert studium i Russland av alle forhold omkring denne kunstart, både når det gjaldt rensing, forståelse, lokalisering og aldersbestemmelse.

Forholdet er jo at russiske ikoner ikke ble malt av identifiserbare kunstnere, som i Europa for øvrig, men malt av munkar eller særlig inspirerte kunstnere, som ikke skulle identifiseres, men egentlig bare var et medium eller instrument for å fremstille de kirkelige sannheter, som overlevert gjennom den billedlige tradisjon. Derfor er det i den ortodokse kunst ikke spørsmål om å fremstille objektet som kunstneren selv ser det, men som en manifestasjon av det guddommelige syn, fjernt fra menneskelig, personlig oppfatning.

Derfor er ikonene heller aldri signert, og det er bare fra eventuelle notater i kirkebøker eller andre religiøse kilder at man kan sannsynliggjøre hvem som har malt spesielle ikoner. Således vet man fra kirkebøkene i klosteret i Zagorsk at det var den største og mest betydningsfulle av alle russiske ikonmalere –Andrei Rublev- (1370 – 1430 ?) som i tiden mellom 1411 og 1422 har malt det helt enestående og nå verdensberømte ikon som kalles ”Tre-enigheten” og som forestiller de tre erkeenglene fra det Gamle Testamentet, trolig inspirert av hans første abbed, St. Sergius av Radonezh.

Det var altså i denne perioden fra Zeiner-Henriksens nye opphold i Russland fra 1922 til 1931 at han var istand til å bygge opp sin samling av betydningsfulle ikoner. En forutsetning for Zeiner-Henriksens muligheter til å skape sin samling var at det først nå var utviklet en solid ekspertise for å rense de 4 -500 år gamle ikoner. Disse var jo vanligvis meget mørke på grunn av århundres avsetninger av røk fra talglys og kjerter, støv, olje og overmalinger eller ”oppfrisking” av fargene. Og det var først når flere slike lag ble fjernet at man virkelig kunne få begrep om ikonens opprinnelige utseende og kvalitet. Rensing foregikk da på den

måten at konservatoren helte sprit over et lite område, tente på – og når flammen hadde brent en stund og bløtgjort et lag av smuss – forsiktig skrapte vekk dette laget med en kniv eller palett. Det var kun et lite stykke og ett lag som kunne behandles slik ad gangen, så det var både et stort, vanskelig og langsiktig arbeide å foreta slik rensing. Zeiner-Henriksen har selv fortalt hvorledes det virket på ham første gang han fikk se en slik ikon hvor rensingen var gjennomført på en del av bildet: ” Det var som å se gjennom et vindu inn i en ny verden fylt av lys og farver - som et blikk in i bildets sjel.” Fra da av var Zeiner-Henriksens lidenskap for de gamle ikoner vakt ! På en del ikoner lot Zeiner-Henriksen det, for kuriositetens skyld, stå igjen et lite felt nederst på bildet som viste hvor mørk ikonen hadde vært før rensingen.

Allerede tidlig var Zeiner-Henriksen kommet i forbindelse med noen av de mest kjente russiske spesialister på området russiske ikoner; nemlig professor Anissimov og dr. Karovin. Disse kjennere av ikoner kom derfor ofte til Zeiner-Henriksen med gamle ikoner, som de mente var interessante for en samler som ham og på denne måten kunne reddes og restaureres. Såsnart Zeiner-Henriksen hadde kjøpt ikonene ble de forelagt en offentlig museums-kommisjon som, etter sin egen undersøkelse, utstedte eksporttillatelse gyldig for 3 måneder. Dermed måtte rensingen av ikonene påbegynnes umiddelbart for at de skulle være ferdig renset innen 3-måneders fristen. Det var ofte en kamp med tiden.

Fra 1924 med Lenins død og Stalins overtakelse av makten ble de økonomiske forhold innstrammet igjen slik at det ble umulig å drive privat forretningsvirksomhet. Zeiner-Henriksen ble da utnevnt til norsk handelsråd og kunne, som diplomat, på den måten fortsette å hjelpe norske firmaer med slik eksport og import de var interessert i. Men selve handelen gikk gjennom den sovjetiske handelsdelegasjon i Oslo. I de neste to år fortsatte Zeiner-Henriksen og hans familie å bo i Millionnaja nr. 1 i St. Petersburg, men i 1927 ble forholdene i Sovjet etterhvert så vanskelige og farlige at Zeiner-Henriksen nå sendte sin familie - hustru og to sønner - hjem til Norge. Selv ble han igjen i ytterligere 4 år, til 1931, da han egentlig ble utvist. Med Stalins såkalte Moskva-prosesser mot hans virkelige eller påståtte motstandere og de omfattende forfølgelser og deportasjoner som fulgte ønsket ikke lenger de sovjetiske myndigheter utlendinger til stede og utviste særlig folk som hadde kjent forholdene før revolusjonen og som snakket sproget. Zeiner-Henriksen beskriver selv hva som skjedde for ham personlig:

” Ut på høstparten (1931) sto jeg reiseklar til Norge, da jeg fikk telefonoppringning fra en av den skandinaviske kolonis kvinnelige kommisjonærer om å besøke seg, da hun hadde noen

vakre saker å selge. Jeg påsto ikke å ha tid, men måtte til slutt love å komme oppom en tripp. Det viste seg å være noen digre brillianter, som jeg straks avslo å interessere meg for. I samme øyeblikk innfant der seg en offiser fra GPU (Det hemmelige politi) og forlangte husundersøkelse. Jeg presenterte mitt diplomatpass og ville gå, men vedkommende nektet meg dette. Ved undersøkelsen kom der frem noen bekledningsgjenstander, som hun ikke ville gi nærmere beskjed om, men jeg forklarte at de var forært henne av min hustru og meg. Dette var meget betenkelig og jeg ble beskyldt for smugling, som måtte innberettes til vår legasjon, hva jeg ikke hadde noe å innvende mot. Dermed var komedien avsluttet, men først efter at vedkommende offiser hadde tilbudt meg å beholde brilliantene. Jeg betakkte meg selvfølgelig for å ta imot dette gentile tilbud under forbehold av at slike klenodier ikke interesserte oss i det hele tatt, og i full overbevisning om at dette var et forsøk på å få meg lokket på sin limpinne. Før vi skiltes anmodet han meg om å oppsøke ham samme aften i Hotel Europa, så vi kunne tales nærmere ved. Dette erklærte jeg meg villig til og møtte opp til avtalt tid. I forstuen møttes jeg av en skummel person – antagelig offiserens livvakt - og ble ført inn i det indre gemakk. Uten noen videre palaver om annet enn det som hadde hendt meg under revolusjonen og at jeg var blitt utnevnt til handelsråd for å arbeide for en gjensidig forretningsforbindelse mellom Norge og Sovjet, rettet han følgende spørsmål til meg: ” De er selvfølgelig på det rene med hva det er vår Institusjon er interessert i .” Han hadde selv i oppdrag å få en skriftlig erklæring fra meg om mitt oppdrag i Sovjet og var ikke i tvil om, at vi kunne komme til enighet og eventuelt for eksempel ville godta en stilling som Institusjonens agent ved det Diplomatiske Korps og rette på de tap jeg hadde lidd under revolusjonen. Jeg innvilget – uten betenkning – å gi ham erklæringen, som jeg forfattet og nedskrev personlig ved hans skrivebord. Det ble en ganske enkel redegjørelse hvorfor jeg var i Russland og at jeg håpet å kunne fortsette mitt samarbeide. Så var i grunnen samværet tilendebragt, men før vi skiltes forlangte jeg å få hans ord på at der neste dag, når jeg skulle passere grensen på turen hjemover, ikke skulle vederfares meg noensomhelst vanskeligheter. Dette ga han meg sin hånd på, og løftet ble holdt i enhver henseende. For alle tilfellers skyld hadde jeg ordnet med kupe sammen med den nye svenske minister og alt gikk klappet og klart. Da jeg om aftenen forlot offiseren i Hotel Europa var jeg engstelig for at han skumle drabant skulle forfølge meg og muligens skaffe meg unna, men det ble jeg spart for. --- Vårt utenriks- departement var jo nå klar over at jeg måtte avholde meg fra videre opptreden i Sovjet og innskrenke meg til korrespondanse med de respektive private forbindelser. Dermed var min ” diplomat-karriere ” slutt, mens forbindelsen østpå dabbet av. ---- Episoden med GPU i Petrograd (St. Petersburg) var antagelig et videre forsøk på å bli kvitt ” denne gamle

russeren”, efter at jeg omgikk avslaget om oppholdstillatelse i 1926 ved å bli utnevnt til handelsråd med diplomatpass. Og dermed fikk jeg så for godt stryke en strek over mitt gamle virkefelt gjennom 30 år og si farvel til alle kjære, gamle venner og Russland ! ”

Når det gjelder den store ikonen som Zeiner-Henriksen ga Nidaros-domen ved 900-årsjubileet i 1930 skriver han selv: ” På et tidlig tidspunkt av min ikon-entusiasme presenterte mine venner meg en ikon av usedvanlig størrelse 1 x 1,3 meter, den såkalte ” Veronika Svedduk ”, men den var i løpet av århundrene så formørket av støv, røk fra kjerter og dessuten gammel lakk at jeg kun kunne ane konturene av Kristusansiktet. Før jeg bestemte meg for å erverve dette monumental-produkt fra en veldig ikonostas forlangte jeg å få bildet renset, så jeg kunne få en anelse om dets opprinnelige utseende fra 1500-årene. Det ble nok en langsiktig oppgave for restauratoren, men jeg hadde jo en frist på 3 måneder til eksportfristens utløp og avtalte derfor med ham om å gå i gang straks. Han klarte imidlertid bare å rense halvparten av ikonen på så kort tid., men resultatet ble så overveldende vakkert at jeg bestemte meg for overtagelsen og tok det med hjem for så siden å ta det med meg som importvare og få det renset fullt ut.

Jeg husker at jeg fra første stund av tenkte på Nidaros-Domen som et passende sted for anbringelsen av et så imponerende kunstverk. Denne tanke fremholdt jeg senere for direktør Thiis i Nasjonalgalleriet, som fullt ut aksepterte forslaget. Høytideligheten av Nidaros-Domens 900-års fest i 1930 nærmet seg jo, og jeg bestemte meg derfor til å overrekke gaven på denne høytidsdag til vårt kirkesamfunns erværdigste representant. Imidlertid var jo dette Gudsilde et produkt fra et Gresk-katolsk kirkesamfunn, hvorfor Bispekollegiet i Trondheim insisterte på å få ikonen presentert hos dem, før man kunne ta avgjørelse i saken. Jeg tok så ikonen med opp til Trondheim og oppnådde det samlede kollegiums godkjennelse med anmodning om personlig å overbringe gaven på høytidsdagen. For meg ble dette et av mitt livs store opplevelser, da Ærkebiskopen kalte meg frem for den tusentallige forsamling av representanter for den Evangeliske Kirkes dignitærer fra den gamle så vel som den nye verden. Det eiendommelige ved hele seremonien var jo at jeg kunne presentere en helligdom fra Akademiet i Novgorod – St. Olavs ungdomshjem – hvorfra han kom til Norge og falt i slaget på Stiklestad – 900 år før det av ” Den Almektige inspirerte Kristus-klenodie ” fra hans hjemstavn ble knyttet til hans grav i det praktfulle mausoleum NIDAROS-DOMEN.”

Efter hjemkomsten til Norge i 1931 startet Zeiner-Henriksen igjen en egen forretning i Oslo og flyttet med sin familie inn i familiens eiendom Uranienborgveien 1 – en rikt dekorert gård fra 1875, på hjørnet av Uranienborgveien og Parkveien mot Slottsparken, bak Slottet. Her var det store rom og nesten 4 meter til taket, så det var plass til Zeiner-Henriksen store samling, som på denne tiden omfattet nesten 70 ikoner.

I årenes løp hadde Zeiner-Henriksen solgt flere ikoner til Nasjonalgalleriet og Bergens Billedgalleri. Noen få spesielle ikoner var også blitt solgt til privatpersoner i Norge. En internasjonalt kjent, russisk ikon-spesialist, professor L. Ouspensky bosatt i Paris, beskriver dette i et brev datert Paris, april 1961: ”NOEN BETRAKTNINGEN OVER SAMLINGENE AV IKONER I NORGE. Ved reise til Norge har man gleden av å se at dette land har noen av Europas rikeste samlinger av ikoner. I den forbindelse er det to av dets museer som er særlig begunstiget: det i Bergen som har fjorten ikoner, hvorav åtte meget vakre, og særlig det i Oslo som har en enda mer betydningsfull og homogen samling på fireogtyve ikoner. Få museer i det vestlige Europa kan skryte av slike samlinger. Når disse to norske museer har denne fordel er det for en stor del takket være herr Zeiner-Henriksen. På grunn av at han har bodd i Russland og kjent godt den store spesialist Anissimov har Zeiner-Henriksen lært å sette pris på ikonkunsten på en tid da få i det hele tatt visste om ikoner. Han lyktes i å bygge opp en betydningsfull samling og bevare den under ofte vanskelige forhold. Han overlot flere bilder til museene i Oslo og Bergen. Dette sistnevnte museums syv vakreste bilder skyldes ham, det i Oslo et tyvetalls. Det vil si at hans lands nasjonale skatt og disse museers betydning er øket betraktelig takket være Zeiner-Henriksen.”

Den store, internasjonale Speiderbevegelse har St. Georg som sin skytshelgen. St. Georgs kamp med dragen er et yndet tema for russiske ikoner og Zeiner-Henriksen hadde nettopp en slik ikon i sin samling. Han fikk da den ide å få laget en fane for den norske Speiderbevegelse med kopi av den St. Georg som var fremstillet på hans ikon og gjennom sine forbindelser i næringslivet fikk han samlet en rekke sponsorer som kunne dekke utgiftene til fanen. Denne ble i løpet av et års tid laget i størrelsen ca. 1 x 1 meter, hvor ikonens St. Georg, sittende på en hvit hest, ble brodert på en hvit silkeduk. Fanen med stang og det hele kom på 9.000,- kroner – en formue den gang. Fanen ble høytidelig overlevert av Zeiner-Henriksen selv ved en stor mønstring på Tullin-løkken i 1935, hvor speidersjefen i Norge, Møller-Gasmann, i spissen for et par tusen speidere i uniform, overtok fanen, som så

ble båret foran i en stor parade opp Karl Johans gate. Dessverre ble fanen tatt av den tyske okkupasjonsmakt under krigen og forsvant sporløst.

Våren 1944 ble Zeiner-Henriksens eldste sønn arrestert og sendt til konsentrasjonsleiren Dachau, hvor han døde. Da det kunne være fare for at Zeiner-Henriksens ikoner da kunne bli ekspropriert av GESTAPO ble de gjemt vekk hos hans bror i Asker inntil krigen var over. Da ikonene våren 1945 ble bragt tilbake til Zeiner-Henriksens hjem og hengt opp igjen begynte han å arbeide med mulighetene for å få publisert et verk om ikoner, og hvor hans egne kunne tjene som illustrasjon for denne lite kjente form for gammel kunst. Hans ikoner hadde opp gjennom både 1920 og 1930-årene vært utstillet flere ganger både i Norge og Sverige, men de hadde jo bare nådd et begrenset publikum. Med et bokverk ville man kunne nå mange flere. Det mest kjente norske forlag for utgivelse av kunstbøker var Dreyers Forlag. Det var derfor naturlig at Zeiner-Henriksen forela sine ideer for forlagets sjef direktør Butenschøn, som med en gang fenget på ideen. 1946 ble det derfor holdt en middag hjemme hos Zeiner-Henriksen for å diskutere mulighetene for et slikt verk om ikoner. Tilstede var, foruten Zeiner-Henriksen, direktør Butenschøn for Dreyers Forlag, riksarkivar Harry Fett, direktør Johan Langaard for Nasjonalgalleriet, direktør Dahl for Christiania Kjemigrafiske Anstalt, maleren Henrik Sørensen og professor Helge Kjellin fra Uppsala i Sverige. Det ble her besluttet at Dreyers Forlag skulle utgi et slikt verk med avbildning av Zeiner-Henriksens ikoner og andre fra samlinger i Norge og Sverige og at professor Kjellin, som den store, skandinaviske spesialist på russiske ikoner, skulle utarbeide teksten. Dette vitenskaplige arbeide tok mange år, men høsten 1956 ble verket ”RUSSISKE IKONER ” endelig utgitt. Dreyers Forlag presenterte boken slik:

” Vi presenterer her et verk uten sidestykke i nordisk kunstillitteratur om det russiske ikonmaleri, en gren av malerkunsten som i dag står i fremste rekke for kunst-elskere og kunsthistorikere verden over. Takket være en norsk samler, handelsråd R. Zeiner-Henriksen, som i årene umiddelbart etter revolusjonen oppholdt seg i Russland, er det lyktes å sikre et representativt utvalg av mesterlige verker som ellers antagelig ville ha gått til grunne, og med dette rike materiale og et stort antall andre ikoner i nordisk eie som utgangspunkt har den ledende autoritet på ikonforskningens område, professor Helge Kjellin i Uppsala, skrevet en historikk over ikonmaleriet og en detaljert gjennomgåelse av de enkelte verker, som tør kalles banebrytende. Men det er i første rekke de 52 praktfulle farve-reproduksjoner som gjør verket til en enestående introduksjon til en skjønnhetsverden som ennå er ukjent for mange. I ikonmaleriet inngår det religiøse element en uløselig forbindelse med det kunstneriske

uttrykk. Billedene, som ofte er av beskjedent format, lyser med en konsentrert farveprakt som fascinerer like sterkt gjennom den religiøse hengivelse de utstråler som gjennom sine rent kunstneriske kvaliteter. --- Forfatteren (Kjellin) sier: ” Det er en særegen og merkelig skjønnhetsverden denne spesielle kunstart åpenbarer – det indre livs, den fromme gudshengivenhets og det sjelelig opphøyedes tankeverden. Det er en kunst som gjennom sin streben efter en tidløs skildring av det guddommelige har et budskap også til oss nutidsmennesker, ikke minst til kunstnerne av i dag, også til de abstrakte og til dem som søker den konkrete virkelighet utenfor tingene.”

”Russiske ikoner” er et verk i stort format, 24 x 31,5 cm, på 332 sider, delt i tre hovedavsnitt: Det første er en historikk over ikonmaleriets utvikling, det annet er plansjeverk med 52 helsides gjengivelser i farver av ikoner med beskrivende tekst og det tredje gir ikonografiske og motivhistoriske noter, illustrert med 200 avbildninger i svart-hvitt. I denne siste del behandler forfatteren et stort antall ikoner og gir bl.a. anvisning på de forskjellige skolers og kunstneres arbeidsmåte gjennom de forskjellige perioder.”

Zeiner-Henriksen var i mellomtiden flyttet fra sin leilighet bak Slottet og til en villa han hadde bygget utenfor Oslo, i en alder av 72 år. Her fikk han nå ennå bedre plass til sin samling. Det kunne også trengs for i 1950-årene kom ytterligere 6 store ikoner fra Russland. Saken var den at da Zeiner-Henriksen måtte forlate Sovjet i 1931 hadde han kjøpt 6 store ikoner fra en ikonostas. Disse var da under rensing og han kunne følgelig ikke ta dem med seg til Norge på så kort varsel som da han ble uønsket i Sovjet og måtte forlate landet for godt. Da de var ferdig rensert ble de derfor levert til den norske legasjon hvor de ble hengt opp. Det var jo den beste måten å lagre dem på. Da Zeiner-Henriksen jo ikke mer kunne komme tilbake til Sovjet-Unionen etter utvisningen ble ikonene simpelthen hengende i legasjonen i påvente av en løsning. Så kom krigen til Norge i 1940 og da Sovjetunionen og Tyskland i 1940 inngikk Ikke-angreps-pakt ble plutselig Norge, som krigførende mot Tyskland, ingen venn av Sovjet-Unionen lenger og den norske legasjon måtte stenge og diplomatene forlate landet. Sverige, som jo var nøytralt, ble ikke rammet av denne politiske forandring og tok da, efter avtale, vare på alt som befant seg i den stengte norske legasjon, blant annet også de 6 ikonene. Disse ble så hengt opp i den svenske legasjon, hvor de så hang i nesten 15 år før de ble eksportert og igjen overlatt til sin eier Zeiner-Henriksen. Han kunne saktens trenge mer plass i sitt hus, for de siste 6 ikonene målte alle 120 x 56 cm.

I 1958 fylte Zeiner-Henriksen 80 år og på sin fødselsdag den 8. september fikk han den glede og ære å bli tildelt Kongens Fortjenestemedalje i gull for sin betydning for samlingene av russiske ikoner i norske museer, overrakt ham av Nasjonalgalleriets direktør Sigurd Willoch.

Eftersom Zeiner-Henriksen nå var blitt en eldre mann syntes han det ble et for stort ansvar å sitte med så mange ikoner i sitt hjem og da det etterhvert meldte seg mange interessenter begynte han å overveie å selge en del av samlingen på nå nærmere 75 stykker. Så da Louvre-museet i Paris ba om å få kjøpe to ikoner de selv valgte ut gikk han med på å selge museet disse. Det var jo for ham dessuten en internasjonal anerkjennelse at et verdensberømt museum som Louvre, med sine høye kvalitetskrav, fant hans bilder så høyverdige. Fra utlandet ellers fikk Zeiner-Henriksen også en rekke henvendelser om å kjøpe ikoner fra hans samling, fra Christie's og Sotheby's i London og særlig fra et firma som het "A la vieille Russie" i Paris og New York, som spesialiserte seg på omsetning av høyverdige russiske ikoner, malerier og kunstgjenstander, som arbeider fra firmaet Brødrene Faberge i St. Petersburg osv. Gjennom de neste 10 år ble det et tett samarbeide mellom eierne av "A la vieille Russie" og Zeiner-Henriksen og en stor del av hans samling ble solgt gjennom dette firmaet; tross alt til glede og tilfredsstillelse for ham, både økonomisk og som anerkjennelse for hans fremsyn, samlerglede og innlevelse.

Zeiner – Henriksen døde fredfullt i sitt hjem den 17. Februar 1965 – 86 år gammel – omgitt av sine elskede ikoner.